

Dönem Başkanı
Prof. Dr. Elif Dağlı
Türk Toraks Derneği

Genel Sekreter
Mustafa Seydioğulları
TAPDK

SSUK ÜYELERİ

Aile ve Sosyal Araştırma Genel Müdürlüğü
Ankara Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi
Ankara Eczacı Odası
Atatürk Sanatoryumu
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İSGÜM Çankaya Belediyesi
Diyanet İşleri Başkanlığı
DSÖ Türkiye Temsilciliği
Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
Halk Sağlığı Uzmanları Der.
Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Milli Eğitim Bakanlığı
Milli Eğitim Sağlık Eğitim Vakfı
Pratisyen Hekimlik Derneği
Sağlığı Geliştirme ve Sigara ile Mücadele Derneği
SB Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı
SB TSHGM Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar ve Kronik Durumlar Daire Başkanlığı
SB TSHGM Ruh Sağlığı Daire Başkanlığı
SB TSHGM Tütün ve Bağımlılık Yapıcı Maddelerle Mücadele Daire Başkanlığı
SB Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Temiz Nefes Sigarasız Yaşam Derneği
TMMOB Ziraat Müh. Odası
Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği
Tüketici Hakları Derneği
Türk Akciğer Kanseri Der.
Türk Dişhekimleri Birliği
Türk Geriatri Derneği
Türk Hemşireler Derneği
Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu
Türk Kardiyoloji Derneği
Türk KBB-BBC Derneği
Türk KBB-BBC Vakfı
Türk Pediatri Kurumu
Türk Tabipleri Birliği
Türk Toraks Derneği
Türkiye Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği
Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Derneği
Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Türkiye Otel Lokanta Dinlenme Yerleri İşçileri Sendikası
Türkiye Yeşilay Cemiyeti
Türkiye Ziraatçılar Derneği
Tütün Ekspertleri Derneği
Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
Tütünsüz Yaşam Derneği

Genel Merkez

Türk Toraks Derneği
Turan Güneş Bulvarı
Koyunlu Sitesi No: 175/19
Oran/Ankara

Tel : 0312 490 40 50
Faks : 0312 490 41 42
toraks@toraks.org.tr

İkinci El Sigara Dumanına Karşı Korunmada Sigara Şirketlerinin Güdümünde Başarısız ve Yanlış Bir Yaklaşım: “İspanya Modeli”

İspanya 2006 yılında yürürlüğe giren kendi dumsuz hava sahası yasası ile kapalı kamusal alanlarda sigara içilmesini yasaklamış, ancak bar ve restoranlar, oteller ve havaalanları gibi ikram sektörü işletmelerinde ayrı sigara içme bölmeleri ve havalandırma yoluyla sigara içilmesine izin veren istisnalar getirmiştir. Buna göre, bar ve restoran gibi ikram sektörü işletmelerinde “Müşterilerin Kullanım Alanı”nın büyüklüğüne bağlı olarak sigara içilen bölmelere ve opsiyonlu havalandırmaya izin verilmektedir. Uygulamada, 100 m²'den daha az servis alanı bulunan işletmelerde sigara içilip içilmeyeceğine işletmeciler karar vermekte, 100 m²'den daha büyük servis alanı olan işletmeler ise servis alanının % 30'unu geçmeyecek şekilde sigara içilen kısım havalandırması yapabilmektedirler. Oteller de odalarının % 30'una kadar kısmında sigara içilmesine izin verebilmektedir.

İspanya Modeli DSÖ TKÇS'ne aykırıdır

Kapsamlı dumsuz hava sahası yasalarının tütün ürünlerinin tüketimini azalttığı, sigara içenlerin sigarayı bırakma olasılıklarını yükselttiği, genç insanların sigara içmeye başlama oranlarını düşürdüğü ve sigara içmeyenlerin sağlık risklerini aşağıya çektiği konusunda çok çeşitli bilimsel kanıt bulunmaktadır. İspanya da, bu çerçevede, 2005 yılında Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi'ne (DSÖ TKÇS) taraf olmuştur. Sözleşme'nin 8'inci Maddesi tüm taraf devletleri toplumlarını ikinci el tütün dumanına karşı korumakla yükümlü kılmaktadır. Bu Madde'ye ilişkin Uygulama Kuralları da bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için yegâne etkili önlemin kapalı alanlarda % 100 dumsuz hava sahası olduğunu ifade etmektedir. Zira, ayrı sigara içme bölmelerinin ve havalandırmanın etkisiz olduğunu ve sigara içmeyenleri ikinci el tütün dumanına karşı koruyamadığını gösteren yine çok sayıda bilimsel çalışma bulunmaktadır.

İspanya'nın DSÖ TKÇS'ye taraf olduktan sonra çıkarttığı ulusal yasası ise Sözleşme'ye uyum niteliği taşımanın çok ötesinde, 8'inci Madde Uygulama Kuralları'nın içeriğine ve ruhuna ters düşen ciddi istisnalar içermektedir. % 100 dumsuz hava sahası kuralı ve herkesin koruma altında olması kuralı ihlal edilmiştir. İspanya, yasanın mevcut haliyle, Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirememiştir.

İspanya Modeli etkisizdir

Yasa yürürlüğe girdikten iki yıl sonra İspanya Sağlık Bakanlığı Yasa'nın uygulanmasında bar ve restoranların en zayıf halkayı oluşturduklarını ve 350.000 restoran işletmesinden sadece 40.000 adedinin tamamen tütün dumsuz olduğunu ya da bölmelendirildiğini rapor etmiştir.

Yasa yürürlüğe girdikten bir yıl sonra, Mayıs 2007’de Tüketici Hakları Koruma Örgütü’nün (OCU) 1000 adet ikram sektörü işletmesinde yürüttüğü bir araştırma İspanyol Modeli’nin pratikte ne anlama geldiğini gözler önüne sermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, küçük işletmelerin sadece % 10’unda sigara yasağı uygulanmaktadır. Bu önemli bir sonuçtur, zira İspanya’nın 300.000 restoranının % 80’ini 100 m2’nin altında kullanım alanına sahiptir. Aynı araştırmaya göre, büyük restoranların büyük çoğunluğunda da ikinci el tütün dumanına karşı etkili önlemler alınmamıştır. Denetlenen restoranların % 85’inde, sigara içilen bölmeler yasal olarak izin verileden daha fazla alana sahiptir. Bunların % 37’sinde ise, sigara içilen bölmenin ayrılış biçimi yasaya aykırıdır. Hatta, birçok restoranda sigara içilen ve içilmeyen bölmeler sadece bir kordonla ayrılmıştır.

Yasa yürürlüğe girdikten sonra yapılan diğer birçok araştırmada, ikram sektöründe dumansız hava sahasına sahip işletme sayısında artış olmadığı, ikinci el sigara dumanının sağlık zararları hakkında açık sağlık uyarılarının yapılmadığı, sigara içme oranlarının değişmediği ve çocukların % 35’inin hala evlerinde ikinci el sigara dumanına maruz kaldıklarını gösterilmiştir. Sigara içen ikram sektörü çalışanlarının günde içtikleri sigara sayısının sadece 17.9’dan 16.3’e düştüğü, ancak solunum semptomları veya sigara bırakma oranları gibi diğer değişkenlerde bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

İspanya Modeli karmaşaya, denetimsizliğe ve haksız rekabete neden olur

İspanyol yasasında “Kullanım Alanı” kavramı için anlamlı bir tanım bulunmadığından, işletmeler servis alanlarını küçük göstererek bütünüyle sigara içilmesine izin verilen işletme kategorisinde kendilerini göstermeye çalışmışlardır. Aynı mekânda hem bar hem restoran bölmesi olduğunda, bunlar ayrı ayrı işletmeler gibi gösterilmiştir.

İspanya Modeli’nin en büyük dezavantajlarından biri ikram sektörü işletmelerini büyüklüklerine göre sınıflandırması ve bu sınıflar için farklı düzenlemeler getirmesidir. Sonuçta, ufak işletmeler sadece kapılarına bir işaret koyarak sigara içilmesine izin verirken, büyük mekâna sahip işletmeler bununla rekabet edebilmek için pahalı mekân düzenlemeleri yapmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca, gıda üreten ve satan işletmeler, alışveriş merkezlerinde yer alan işletmeler, çok amaçlı kullanımı olan binalardaki işletmeler için de farklı düzenlemeler söz konusudur. Durum böyle olunca, sokaktaki insanlar için de, uygulama ve denetimden sorumlu kurumların çalışanları için de içinden çıkılması çok güç bir ortam oluşmuştur.

İspanya Modeli’nde yasa ihlallerinin yüksekliği bu karmaşıklıkla açıklanmaktadır. Geçen zaman içinde bu ihlaller kronikleşmiş ve toplum tarafından kanıksanmıştır. Yasa yürürlüğe girmeden önce ikram sektörü işletmelerine gerekli hazırlıkları yapmaları için 8 aylık bir süre verilmiştir. Ancak işletmeler bu süreyi işletme alanlarını küçültmek veya ikiye bölmek yoluyla yasa hükümlerini delmekle geçirmişlerdir. Büyük işletmeler müşterilerini ve çalışanlarını ikinci el tütün dumanına karşı koruyacaklarına, haksız rekabet koşullarından duydukları endişe ile yasayı nasıl deleceklerinin arayışına girmişlerdir.

İspanya Modeli’nin kurbanları

İspanya yasasının yürürlüğe girmesinden sonra yapılan tüm araştırmalarda ikram sektörü işletmelerinde havadaki kanser yapıcı tanecik konsantrasyonunun hiç azalmadığı belirlenmiştir. Sigara içilmesinin tamamen yasak olduğu az sayıdaki işletmede ikinci el tütün dumanından etkilenim ortadan kalkarken, ayrı sigara içilen bölümler için detaylı düzenlemeler bulunmasına rağmen bölmelerin ikinci el tütün dumanına karşı koruma sağlamadığı ortaya konmuştur.

Paradoksal olarak, birçok işletmede yapılan ölçümde pasif duman etkileniminin yasa öncesine göre daha da arttığı belirlenmiştir. Bunun nedeni, işyerlerinde ve birçok başka kapalı ortamda sigara

içemeyen İspanyolların sigara içmek için bar, cafe gibi yerlere gitmeleri ve ortam havasında daha fazla kirlenmeye neden olmalarıdır.

İspanya Modeli bu açıdan tüm toplumun halk sağlığını olumsuz etkilemektedir, ancak Model'in gerçek kurbanı ikram sektörü çalışanları olmuştur. Başka tür işyerlerinde çalışanlar yasa kapsamında korunma altında iken, bu sektör çalışanları işlerini kaybetmek istemiyorlarsa, ikinci el tütün dumanının sağlık zararlarına karşı hiçbir korunmaları bulunmadan bu dumana maruz biçimde çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu ayrımcılık hem sağlık hakkı hem de iş hukuku açısından sakıncalıdır.

İspanya Modeli uluslararası sigara şirketlerinin güdümünde geliştirilmiştir

Uluslararası sigara şirketlerinin ABD'de görülen mahkemelerde el konulan ve kamuoyunun kullanımına açılan binlerce iç yazışmasının taranması ve analiz edilmesi yoluyla bu şirketlerin dumansız hava sahası yasalarına ilişkin küresel stratejileri ve eylem planları ortaya çıkartılmıştır. Bu araştırmalardan uluslararası sigara şirketlerinin 1990'lı yılların başından itibaren İspanya'yı pilot proje bölgesi olarak seçtikleri ve bu ülkedeki kültürel unsurlardan yararlanarak sigara yasaklarına karşı kapsamlı bir programı hayata geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bu programın temel ayağını oluşturan "tercih hakkı" kampanyaları ile kendilerinin kurdukları veya manipüle ettikleri ikram sektörü örgütleri aracılığıyla, topluma ve yasa yapıcılara yönelik olarak, ayrı sigara içilen bölmeler ve havalandırma yoluyla sigara içenlerin ve içmeyenlerin bir arada var olmaları kabul ettirilmeye çalışılmıştır.

Uluslararası sigara şirketlerinin sigara içiminin sosyal kabul edilirliliğini arttırmak amacıyla uyguladıkları programlar ile etkisiz havalandırma sistemlerinin tanıtımı ve teşviki için projeler için de İspanya lansman ülkesi olarak seçilmiştir. Şirketler sadece hükümet ve parlamento nezdinde sıkı lobicilik faaliyetleri yürütmekle kalmamış, İspanyol basına da el atarak bazı gazetecileri aylarca "ağırladıkları" eğitim programlarına tabi tutmuşlardır. İspanyol gazeteciler için verilen eğitimin temel konusunu ikinci el tütün dumanının sağlık zararlarını reddeden sözde bilimsel görüşler oluşturmuştur.

Uluslararası sigara şirketlerinin İspanya'daki çabaları sonuç vermiş, şirketler bu ülkede on yıllardır sürdürdükleri kampanyalarının semeresini bugün İspanya Modeli olarak anılan yürürlükteki yasa ile almışlardır. Başarılı lobicilik faaliyetlerinin bir başka semeresini de, 2006 yılında açılan ve milyarlarca dolara mal olan yeni ultra modern Madrid Havaalanı'nın birçok koridorunda yer alan havalandırmasız sigara içme odaları ile aldıkları anlaşılmaktadır.

İspanya Modeli uluslararası sigara şirketlerinin güdümünde yaygınlaştırılmaya çalışılıyor

Uluslararası sigara şirketlerinin İspanya'yı kendilerine model olarak seçtikleri 1990'lı yılların başında, kendi iç yazışmalarından "Batı Avrupa'nın dünyanın geri kalanı üzerinde etki sahibi olduğu, politikaların önce burada ortaya çıkıp buradan diğer ülkelere yayıldığı, bu yüzden İspanya'nın 'saldırılması' gereken bir pazar olduğu" ifade edilmektedir.

Günümüzde bu şirketler İspanya Modeli'nin başka ülkelerde de benimsenmesi için çaba göstermektedirler. İspanyol yasası yürürlüğe girdikten sonra, Şili, Danimarka, Portekiz ve Romanya gibi birçok başka ülkede de "kullanım alanı" bazlı istisnalar içeren yasalar yapılmıştır. Ağustos 2008'de bir uluslararası sigara şirketinin, Guatamala'nın dumansız hava sahası yasasının İspanyol modeli doğrultusunda değiştirilmesini önerdiğine dair belgeler bulunmaktadır.

Örnek: İspanya Modeli'nin Almanya'ya uyarlanması için gayretler

Ağustos 2007'den itibaren, Almanya'da aşamalı olarak halkın ikinci el tütün dumanına karşı korunması için yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler ikram sektörü işletmelerini de

kapsamaktadır. Ancak, Almanya’da federal hükümetlerin birçoğu büyük ölçekli restoranlarda, yapısal olarak ayrılmış (sigara içilmeyen alana bitişik) bölmelerde sigara içilmesine izin verirken, küçük işletmeler ayrı odaları bulunmadığı için dezavantajlı bir konuma düşmekte, dolayısıyla da maddi kayıp yaşamaktadırlar.

Bunun üzerine, geçtiğimiz yakın dönemde ülkenin tütün lobicileri ve Alman İkrım Sektörü Federasyonu “İspanya Modeli” propagandası yapmaya başlamışlardır. Onların iddiasına göre İspanya Modeli Almanya’nın yasal düzenlemelerine göre daha uygun bir alternatiftir. Bugün konu Alman Anayasa Mahkemesi’ne kadar taşınmıştır. Toplumun İspanya Modeli gerçeğini hiç bilmediği bir ortamda, bu Model kitle iletişim araçlarında “seçme özgürlüğü”, “hoşgörü”, “sigara içip içmemeye insanların kendilerinin karar vermesi, politikacıların karışmaması” gibi sloganlarla desteklenmeye çalışılmaktadır.

İspanya Modeli’nin sonu

İspanya’da yapılan en son kamuoyu yoklamalarından, halkın büyük çoğunluğunun bar ve restoranlarda sigara yasağının kapsamlı olarak uygulanmasını arzu ettiği anlaşılmaktadır. Büyük ölçekli restoran sahipleri de artık yasadaki eşitsizliklerin giderilmesini ve birörnek uygulamaya geçilmesini savunur olmuşlardır. 17 Ağustos 2009 tarihinde İspanya Sağlık Bakanı Bernat Soria artık İspanyol halkının ikinci el sigara dumanına karşı korunması gerektiğini açıklamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, İspanya Millet Meclisi DSÖ TKÇS’ne uygun yeni bir dumansız hava sahası yasası yaparak, uygulamadaki kaotik duruma ve uluslararası düzeyde ve AB nezdinde İspanya’nın aldığı eleştirilere son vermek ve İspanyolları sigara şirketlerinin ticari çıkarlarına alet olmaktan korumayı gündemine almak durumundadır.

İspanya’nın kapsamlı tütün kontrolü için yasal düzenleme yapması kuşkusuz ki İspanya Modeli’nin sonunu getirecektir. Ancak bu gerçekleşene kadar, uluslararası sigara şirketleri bu modeli bir yasama modeli olarak kullanmaya, başka ülkelere benimsetmeye ve uyarlamaya çalışmaya devam edeceklerdir. İspanya Modeli’nin ithal edilmeye çalışıldığı ülkeler için, etkili karşı önlemlerin alınması bakımından, uluslararası sigara şirketlerinin kapsamlı dumansız hava sahası yasalarını delmek için uyguladıkları taktiklerin kamuoyu tarafından bilinmesi, anlaşılması gerekmektedir. DSÖ TKÇS’ne taraf devletler kendi tütün kontrolü yasalarının dev sigara endüstrisinin çıkarlarına hizmet etmesini önlemek zorundadırlar.

Bugün dünyada ülkelerin halklarını ikinci el tütün dumanı etkileniminden korumak için seçecekleri birbirine karşıt iki model bulunmaktadır: İspanya Modeli ve Türkiye’nin de içinde bulunduğu 6 öncü ülkenin DSÖ TKÇS ile tam uyumlu kapsamlı dumansız hava sahası yasaları. Sadece bunlardan ikincisi hem halk sağlığının korunması amacına yöneliktir, hem de eşit ekonomik fırsat temellidir.